
مسائل و موانع توسعه استان لرستان

دکتر سید احمد حسینی*

چکیده:

اهمیت تجارب و درس‌های حاصل از اقدامات توسعه‌ای گذشته به ویژه در زمینه‌های روستایی و کشاورزی حائز اهمیت بالاتری هستند. موفقیت‌های اقدامات و پروژه‌های بعدی در زمینه توسعه روستایی حاصل همین تجارب است. ماهیت مطالعه حاضر عمدتاً اجرای این ضرورت بوده است، از میان زمینه‌های توسعه روستایی، مدیریت توسعه روستایی، به خصوص در مناطقی نظیر استان لرستان از ویژگی و پیچیدگی خاصی برخوردار است. زیرا فرآیند توسعه روستایی، به خصوص در مناطقی نظیر استان لرستان از ویژگی و پیچیدگی خاصی برخوردار است. از این رو استانداری لرستان، در اجرای تفکر مطالعه برای شناخت موانع توسعه، مطالعه هفت موضوع توسعه را در دستور کار قرار داد. یکی از موضوعات بررسی نتایج کاربست الگوهای طرح توسعه منطقه‌ای سلسله (شامل اجرای طرح در سه بخش سلسله، دلفان و چغلوئندی است) و طرح توسعه ریمله به منظور ارائه الگوی مدیریت جدید روستایی منظور شد. هدف اصلی از مطالعه حاضر، ارائه الگویی برای مدیریت توسعه روستایی در شکل پروژه توسعه‌ای بود که اساس آن از انطباق با نیازهای جوامع محلی بر مبنای مشارکت واقعی مردم باشد. این مطالعه براساس چگونگی مشارکت گروه‌های مختلف اجتماعی در فرآیند تصمیم‌گیری، برنامه ریزی و اجرای طرح‌های توسعه سلسله و ریمله و شناسایی نقاط قوت و ضعف آنها انجام شد. طرح‌های توسعه سلسله و ریمله که به ترتیب در اوایل دهه‌های ۵۰ و ۷۰ در استان لرستان به اجرا درآمد، اساساً حول محور ظرفیت‌سازی و توانمندسازی مردم در جهت پذیرش مسئولیت و شکل‌دهی مدیریتی پایدار در زمینه‌های توسعه محلی - منطقه‌ای بوده است. چه اینکه پایداری مدیریت توسعه در سطح محلی، ضامن پایداری منابع در جهت توسعه توسعه پایدار است و در واقع مشارکت مردم به عنوان ریشه‌های درخت توسعه باعث شادابی تنه و شاخه که همانا زندگی و رفاه اقتصادی و اجتماعی جامعه مورد نظر است. بعد از حدود ۶ دهه تکاپو و صرف هزینه و منابع فراوان در زمینه توسعه کشورهای در حال توسعه، امروزه ثابت شده است که در ذات توسعه، نابرابری نهفته است. هم از این روست که جهان به این نتیجه رسید که می‌بایست با رویکرد پایداری توسعه، اقدامات از سطوح محلی صورت گیرد تا با توانمندسازی مردم در استفاده بهینه از منابع، ظرفیت‌های توسعه‌ای آنها نیز ارتقا یابد. می‌توان گفت طرح توسعه سلسله و ریمله در زمان‌های اجرا دارای چنین رویکردی بودند که در شکل آزمایشی به اجرا درآمدند.

کلید واژه‌ها:

الگوهای توسعه، طرح ریمله، طرح سلسله

مقدمه

شرایط کشورهای در حال توسعه به ویژه در حوزه روستایی و جوامع محلی بازگوی ناکارآمدی الگوهای توسعه متداول برای ارتقای سطح زندگی جوامع در این کشورهاست. از این رو متخصصان و برنامه ریزان توسعه بارها دور هم گرد آمده‌اند، نبوده‌ها و کمبودها را به بحث گذاشته و از ماندگاری فقر در این جوامع سخن گفته‌اند، آنها با مذمت، فقر را آغاز می‌کنند و با صدور دستورالعمل‌هایی رسالت خود را به پایان می‌رسانند. از این رو نه تنها فقدان‌ها کاهش نیافته‌اند، بلکه روز به روز بر دامنه فقر و پیچیدگی ناهنجاری‌های اجتماعی جوامع یاد شده افزون شده بلکه ترقی شگرف علمی نیز بر دامنه نابرابری‌ها افزوده است. مهم‌تر آنکه بسیاری از ویژگی‌های مثبت و اصیل جوامع محلی و ظرفیت پایداری آنها تحت تأثیر الگوهای توسعه اگر نگوئیم دستخوش نابودی شده، حداقل کم‌رنگ و رو به زوال رفته است.

هر چند تحقق این رشد مستلزم تدوین الگویی مناسب توسعه بود، اما به زودی ثابت شد که کوشش‌های توسعه اقتصادی در کشورهای در حال توسعه به دلیل مسائل اجتماعی و اقتصادی عمیق آنها از جمله فقر و انباشت دیون خارجی با شکست مواجه گردیده است. علت اساسی دیگر این شکست، استفاده از یک الگوی توسعه واحد کم و بیش یکسان برای تمامی کشورها از جمله جوامع محلی آنها بوده است که با این استفاده بدون در نظر گرفتن ویژگی‌های این جوامع صورت گرفته است. این الگوها عمدتاً برخاسته از تجربیات کشورهای توسعه یافته‌ای بود که فرآیند گذار خود را طی کرده بودند. هر چند خسارات و محدودیت‌های شدید ناشی از جنگ جهانی دوم شرایط اقتصادی سختی را بر آنها تحمیل کرده بود که طرح مارشال به عنوان تمهیدی برای مقابله با این شرایط به اجرا درآمد و به طور موثری در وضع بحران‌های اقتصادی کشورهای اروپایی موثر واقع شد، الگوی اتخاذ شده از این کشورها بدون توجه به تفاوت چشمگیر در پیشینه تاریخی، شرایط فرهنگی و اجتماعی و چارچوب‌های مشارکت جوامع محلی برای توسعه کشورهای غیراروپایی نیز به کار بسته شد به ناگزیر این جوامع را از همان گام‌های اول با موانع جدی رو به رو ساخت.

تأمل در آرا صاحب نظران توسعه، از یک سو به طور مستقیم بازگوی نوسان‌ها و چرخش‌های ضروری و یا ناضروری است که در الگوی توسعه قابل تشخیص است و از سوی دیگر به طور غیرمستقیم بازگوی تغییر سمت‌گیری‌ها در کشورهای جهان سوم و یا به سخن دیگر تغییر مستمر هدف‌ها، برنامه‌ریزی دگرگونی‌های اجتماعی این کشورهاست. این تغییر پیاپی هدف‌ها همان گونه که «پارسونز»^۱ تحلیل کرده است و در تاریخ وقایع اجتماعی جهان سوم در چهار دهه اخیر نیز می‌توان مشاهده کرد، جوامع را دچار بی‌ثباتی و دستخوش بی‌سازمانی و هرج و مرج می‌سازد و بر این اساس

^۱ Parsons

می‌توان گفت که بررسی آراء توسعه‌ای صاحب‌نظران صرف نظر از شناخت خاستگاه الگوها و مدل‌های توسعه از حیث ریشه‌یابی دگرگونی‌های اجتماعی برخی مشکلات سیاسی در جوامع جهان سومی پس از جنگ واجد اهمیت است (زاهدی مازندرانی، ۱۳۷۸).

در اساس، انتخاب الگو و هدف گذاری توسعه و فرآیند عملیاتی آن یک حرکت «برون‌زا» بوده است و در ساخت برنامه‌ریزی آنها همه چیز از بالا و از طریق نخبگان و تصمیم سازان برگزیده در چارچوب سلسله مراتبی بروکراتیک (بیگانه از مدیریت محلی و بومی) جریان می‌یابد و اینان (نخبگان) بر این باورند که مخاطبان آنها فاقد شناخت لازم از دنیای اطراف خود هستند و حتی نیازهای اساسی خود را هم درک نمی‌کنند. از جهت دیگر آنها مخاطبان خود را ایستا و بدون ابتکار عمل می‌انگارند، غافل از آنکه زندگی دیرپای جوامع محلی فقط بر پایه ابتکار عمل و مدیریت مشارکتی همراه با تحمل انواع محدودیتها، تداوم یافته است و اگر هم در دهه‌های پس از جنگ زوالی در آنها حادث شده باشد در درجه اول ناشی از بی‌توجهی به ظرفیت آنها توسط نظریه‌پردازان مختلف در طراحی و کاربست الگوهای به اصطلاح توسعه برای این کشورها بوده که اغلب بدون ملاحظات تاریخی صورت گرفته است، آن هم نه الگوهای چند بعدی توسعه بلکه الگوهای اساساً مبتنی بر رشد شاخص‌های صرفاً اقتصادی که خود از ویژگی‌های بارز محدودیت‌ها و نارسایی‌های اساسی الگوهای متداول در نخستین دهه‌های پایان جنگ دوم جهانی است از این رو باید گفت که نظریه پردازی توسعه در فرآیند پیشرفت و تحول خود به تدریج محور توجه خود را از شاخص‌های اقتصادی به سمت ابعاد و شاخص‌های اجتماعی نیز معطوف داشته است، اصلی‌ترین قاعده‌ای که در فرآیند سمت گیری نظریه‌های توسعه می‌توان قائل شد تحول آنها از اقتصاد توسعه به جامعه شناسی توسعه است (رهنما، ۱۳۷۲).

«چمبرز^۱» می‌گوید: «تحلیل اقتصادی در دهه ۱۹۹۰ برای تفکر و عمل توسعه شیوه حاکم بوده است، اما روز به روز بر میزان نفوذ الگوی مردم افزوده می‌شود. رشد سریع نوشته‌های مربوط به مردم و مشارکت، افزایش تعداد دانشمندان اجتماعی غیراقتصادگرا در برخی کارگزاریهای کمک کننده (مانند اداره توسعه ماورا بحار) و توسعه و گسترش رهیافت‌ها و روش‌های مشارکتی، همه حاکی از نفوذ روز افزون الگوی مردم هستند. به ویژه انسان شناسان اجتماعی و سازمان‌های غیردولتی موازنه مربوط به اشیا و مردم را به نفع مردم بر هم زده‌اند. هم اکنون در سخنانی که پیرامون توسعه ابراز می‌گردد عمدتاً از اولویت دادن به مردم و اغلب از اولویت دادن به مردم فقیر، جانبداری می‌شود (چمبرز، ۱۳۸۰).

طرح مسئله

مدیریت توسعه در جامعه روستایی استان لرستان که با مسائلی از قبیل درهم آمیختگی هنجارها و ارزشهای اجتماعی ایلی و صف بندی‌های قبیله‌ای و خاندانی روبه روست به مراتب پیچیده‌تر از فرآیند توسعه روستایی در جوامع غیرایلی و غیر عشیره‌ای است. از این رو به نظر می‌رسد که الگوهای توسعه روستایی به کار گرفته شده در دو طرح مورد مطالعه به عنوان رویکردی متفاوت از آنچه تا زمان اجرا تحت عنوان طرح‌های توسعه روستایی در کشور متداول بوده به حساب می‌آید و از این استثناء عمدتاً از جنبه‌های مختلفی مانند استفاده از ادبیات و مفاهیم جدید مانند اکثریت خاموش، کار با مردم، مشارکت واقعی، آرمان‌های انسانی و متفاوت با گذشته، تیم اجرایی متفاوت با آرمان‌های انسان دوستانه و عمیق و ... بوده است. به طوری که فرض بر این است که حد توفیق این دو طرح در سه دهه گذشته در این استان به طور قابل توجهی، به جز در چند مورد خاص، اغلب کمتر از موارد مشابه در دیگر نواحی کشور بوده است. از بین موارد خاص و معدود می‌توان به طرح‌های توسعه سلسله و ریمله اشاره کرد که هر دو بر مبنای ضرورت محور قراردادن مشارکت مردم در الگوی توسعه به اجرا درآمده است. طرح سلسله در چارچوبی مدون با ابعاد فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی مشخصی به اجرا درآمده و طرح ریمله عمدتاً در بعد زیست محیطی با عنایت به جنبه‌های اقتصادی و در فاصله زمانی حدود ۲۰ سال به اجرا درآمده است. نکته اساسی که به عنوان سوال اساسی باید روشن شود اینکه در فرآیند اجرایی هر دو طرح، آنها با مردم به اجرا درآمده‌اند و یا صرفاً برای مردم. در این مطالعه کوشش شده که با شناخت تأثیر و تأثر دو طرح مذکور به طراحی الگوی مناسب در شرایط فعلی پرداخته شود تا بتوان ابعاد آن را در طرح‌های روستایی به طور انسجامی به کار گرفت.

پیشینه تحقیق

در یکی از منابع موجود از طرح توسعه منطقه‌ای سلسله تحت عنوان ساختمان‌های سنتی و جهان سوم آمده است: منظور از روش‌های سنتی و محلی آن روش‌هایی است که جزو بافت بومی مملکت به خصوص باشد. قبل از پیروزی انقلاب اسلامی این طرح در روستاها انجام شد که نتایج قابل توجهی نداشت. با وقوع پیروزی انقلاب اسلامی فرآیند تفویض امور به شهروندان واز آن طریق به تشکل‌های مشارکتی مردم مسکوت ماند و مردمیاران به واحدهای دستگاه‌های اداری و دولتی راه یافتند و عمده امکانات طرح توسعه سلسله تحویل اداره جهاد سازندگی گردید. تا این مقطع فرآیند توانمندسازی مردمیاران به انجام رسیده و تا حدودی این سطح از توانمندی مناسب تشخیص داده شده است. مردم در طرح آن زمان هیچ مشارکتی نداشتند و آن را صرفاً دولتی می‌دانستند. روستائیان

در زمینه فرهنگی در طرح سلسله تأثیر در خور توجهی داشتند که در مقایسه با دیگر نواحی استان در سطح بالاتری است.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی طرحی دیگر با عنوان ریمله در زمینه توسعه روستایی در پیش گرفته شد. نظام گذشته تمرکز گرایی را در همه امور اعمال می‌کرد و در این راستا به مردم به دید ابزاری می‌نگریست و مردم را به حاشیه می‌راند. با تاسیس جهادسازندگی که نخستین نهاد خودجوش و مردمی بود برگی دیگر در زندگی روستائیان رقم خورد. در حقیقت این اولین تجربه آنان در چارچوب خشک و محافظه کارانه قبل از انقلاب بود که مردم را به صورت ابزار می‌دید.

در استان لرستان در سال ۱۳۶۹ با هدایت جهاد سازندگی مطالعه‌ای در مورد طرح توسعه سلسله انجام گرفت این طرح با همکاری مردم و جهادگران وزارتخانه در راه انجام طرح‌های با مردم برای مردم با هدف جلب مشارکت مردم شکل گرفت. اما انجام مطالعه حاضر برای بهینه سازی پروژه‌های در دست اجرا و آتی مدیریت توسعه روستایی است که با مطالعه دو طرح مورد بررسی تدوین می‌شود که شاید بتواند شعار با مردم برای مردم را تحقق بخشد.

چارچوب نظری تحقیق

الف) توسعه

توسعه اصطلاحی است که تعریف آن «وضعی» است نه «وصفی». توسعه خواه توسعه جامعه‌های اروپایی پس از رنسانس و انقلاب صنعتی باشد و خواه ناظر بر توسعه کشورهای جهان سوم، در هر حال اصطلاحی است که برای یک تحول جدید و بی‌سابقه وضع شده است. تأکیدى که برخی صاحب‌نظران برای عینی قلمداد شدن تعریف توسعه دارند، از همین بابت است.

توسعه تحولی است اقتصادی و اجتماعی که در عالم واقع رخ داده و هر تعریفی باید مبتنی بر ویژگی‌های همان رخداد معین باشد، در تاریخ، سه واژه «ترقی»، «تکامل»^۱ و «توسعه»^۲ برای توضیح تحول اجتماعی به کار رفته است.

اصطلاح توسعه بعد از جنگ جهانی دوم فراگیر شد. این اصطلاح در فرآیند نظر خود با اضافه شدن موصوف‌هایی در راستای بومی شدن تعریف شد.

توسعه یکپارچه یا جامع بر پایه مشارکت مردم و ملحوظ قرار دادن تمامی ابعاد جامعه در قالب برنامه‌ریزی سازمان یافته امکان‌پذیر می‌گردد. از این رو توسعه را میتوان سمت گیری نظام مدیریتی به تغییر و تحول و بازسازی اقتصادی - اجتماعی به منظور نیل و دستیابی عموم به رفاه اجتماعی

¹ Progress

² Evaluation

³ Development

همراه با عدالت بدانییم و لازمه آن برنامه ریزی است که بر پایه تمام ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جامعه می‌تواند به اهداف خود دست یابد، البته در برنامه‌ریزی توسعه شناخت مهم‌ترین منبع یعنی نیروی انسانی و تجهیز آن به مهارت‌ها و فنون و دانش لازم شرط ضروری تحقق اهداف محسوب می‌شود (قاضیان، ۱۳۷۸).

«توسعه درون‌زا^۱» توسعه‌ای است که با رویکرد استفاده هر چه بیشتر از عوامل و منابع درونی در هر منطقه، محل و کشور که ممکن است به دلیل فقدان‌های نرم افزاری و سخت افزاری به خصوص در مراحل اولیه توسعه از عوامل و منابع بیرونی برای ارتقای ظرفیت‌های داخلی بهره گرفته شود و بعد از زمان محدود و جبران فقدان‌ها، جایگزینی صورت گیرد که برای تحقق فرآیندی آن از پدیده مشارکت بر پایه سازماندهی ایجاد سازمان‌های غیردولتی می‌باید بهره گرفته شود.

الگوی توسعه کشاورزی

کشاورزی به عنوان اصلی‌ترین خاستگاه فعالیت اقتصادی در مناطق روستایی، محور اصلی این الگو می‌باشد. از این رو، این الگو را می‌توان کشاورزی - محور دانست.

توسعه روستایی

جوامع روستایی در کشورهای در حال توسعه عمدتاً با مشخصه بنيه مالی ضعیف و خاستگاه فقر شناسایی می‌شود. فعالیت عمده این جوامع کشاورزی است، از این رو توسعه کشاورزی با توسعه روستایی مترادف دانسته شده است. بنابراین توسعه روستایی و کشاورزی با رویکردی انسجامی و یکپارچه قابل برنامه ریزی خواهد بود.

توسعه روستایی عبارت از نوسازی مناطق روستایی، شیوه بهره برداری کشاورزی، آموزش و پرورش نیروی انسانی و تأمین نیازهای اساسی روستائیان به منظور ارتقاء استانداردهای زندگی مردم این مناطق است که طبعاً ادغام اقتصاد این مناطق در اقتصاد ملی از نتایج عمده آن محسوب می‌شود. مهمترین اقدامات عمرانی عبارت است از: ایجاد و گسترش زیربناها از قبیل احداث و اصلاح جاده‌ها، برق رسانی، تأمین آب آشامیدنی و ایجاد سیستم‌های آبیاری در نقاط روستایی. پست رسانی به روستاها و تجهیز روستاها به خطوط ارتباطی تلگراف و تلفن. ایجاد و اصلاح تاسیسات و تسهیلات آموزشی در روستاها. ارتقای خدمات بهداشتی در جوامع روستایی از طریق ایجاد شبکه‌های درمانی و توزیع دارو.

¹ Indigenous Development

ب) طرح توسعه منطقه‌ای سلسله و زمینه اجرای آن

مشارکت مردمی، بر دخالت فعال مردم روستایی به ویژه گروه‌های فقیر دلالت دارد که از فرآیند توسعه خارج بوده‌اند. تجربه سازمان خواروبار جهانی (فائو) بازگوی آن است که از طریق برنامه‌های مشارکتی و فعالیت‌های تجمیع منابع و دانش محلی، توسعه خوداتکاء و در فرآیند کاهش هزینه دولت و مهیا کردن کمک توسعه‌های ممکن می‌شود. همچنین مشارکت مردم به عنوان عنصر ضروری در راهبرد کشاورزی پایدار نیز شناخته شده است. زیرا محیط زیست روستا فقط با همکاری جمعیت روستایی قابل محافظت است (زنجانی، ۱۳۷۸). این طرح مبتنی بر عوامل انسانی محلی توسعه بود که عبارتند از: آموزگار، مروج، بهروز، کادر فنی و مشارکت مردم

ج) طرح توسعه ریمله

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ دیدگاهی در زمینه توسعه روستایی در پیش گرفته شد که به صورت آرمانی و نقطه مقابل سیاست‌های رژیم گذشته بوده است. این فرآیند بر اهدافی چون افزایش تولید، بالا بردن بهره‌وری، رفاه کشاورزان و خودکفائی در مواد غذایی چشمگیرتر بود (مجتهد، ۱۳۷۰).

نظام گذشته تمرکزگرایی را در همه امور اعمال می‌کرد و در این راستا به مردم با دیدی ابزاری می‌نگریست از این رو همه امور و عرصه‌ها را با دخالت خود هدایت می‌کرد و مردم را به حاشیه می‌راند. با چنین پیشینه‌ای بعد از انقلاب و با توجه ویژه‌ای که به کشاورزان و کشاورزی و اصولاً مردم داده می‌شد، نخستین نهاد خود جوش و مردمی با عنوان جهاد سازندگی با همت جوانان انقلابی و ایثارگر تشکیل شد. طرح توسعه ریمله پایه‌گذاری شد و شرط موفقیت آن بر دو رکن استوار بود که یکی جلب مشارکت و همکاری آحاد مردم به منظور شناخت نیازهای آنان بر اساس اولویت‌بندی و عملیاتی کردن راه‌حلهایی که با مشورت آنان تدوین و تبیین می‌گردد و دوم همکاری و مشارکت مستمر به منظور اجرای برنامه‌های تعیین شده و ارزیابی کارهای صورت گرفته به عبارت دیگر، روستائیان باید در تمامی مراحل از پروژه‌یابی، تعریف آن و چگونگی اجرای آن حضور و درگیر باشند. آنان به این نتیجه رسیده بودند که برای تحقق هدف‌های حفاظت محیط زیست و توسعه پایدار کشاورزی - روستایی، بومی کردن رویکردها یک ضرورت تعیین کننده است (برنامه‌ریزی الگوی توسعه).

هدف‌های تحقیق

هدف کلی

شناخت مهم‌ترین عوامل موفقیت و ناکامی در توسعه استان لرستان

هدف‌های فرعی

- ۱- تعیین نقاط قوت و ضعف و مراحل اجرایی طرح سلسله
- ۲- تعیین چگونگی مشارکت گروه‌های مختلف اجتماعی در فرآیند تصمیم‌گیری، برنامه ریزی و اجرای توسعه منطقه‌ای

روش‌شناسی

پژوهش حاضر به لحاظ روش آمیزه‌ای از روش اسنادی یا کتابخانه‌ای^۱ و روش پیمایشی^۲ است با ذکر این نکته که اصولاً این پژوهش جنبه توصیفی دارد و نوع پژوهش ارزیابانه محسوب می‌شود. در واقع در مطالعه حاضر، مبانی نظری طرح توسعه سلسله و ریمله به روش کتابخانه‌ای و اسنادی و تاثیرات پایدار آن در سطح منطقه و در مردم با روش پیمایشی و به صورت نظر خواهی از مسئولان محلی، دست‌اندرکاران طرح و عموم مردم مورد بررسی قرار گرفته و بر پایه یافته‌های آن، این دو طرح مورد مقایسه نیز قرار گرفته و پروژه پیشنهادی برای اجرای طرح‌های جدید توسعه مشارکتی منطقه ارائه شده است. چنانچه اشاره شد، تکنیک عمده مورد استفاده در این بررسی نیز تکنیک پرسشنامه‌ای بوده که به صورت مجزا در بین گروه‌های اشاره شده (مسئولان، دست‌اندرکاران، مردم عادی) اعمال شده است.

جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری

فعالیت‌های طرح توسعه سلسله عمدتاً در ۳۰ روستای منطقه با پراکنشی گسترده در ۷ دهستان متمرکز بود و با توجه به اینکه از زمان آغاز و اجرای طرح توسعه منطقه‌ای سلسله ۲۳ الی ۲۷ سال می‌گذرد، لذا به دلیل ضرورت اطلاع پرسش‌شوندگان از طرح مذکور، در انتخاب نمونه توجه به سن حائز اهمیت بوده است. از این رو انتخاب نمونه‌ها با توجه به این شاخص صورت گرفته است. در بحث حجم نمونه معمولاً این سوال مطرح می‌شود که چه تعداد پاسخگو یا نمونه مورد نیاز است تا نظرات آنها معرف و گویای نظرات کل جامعه آماری باشد.

برای تعیین حجم نمونه روش‌های متفاوتی وجود دارد. یکی از معمول‌ترین روش‌های تعیین حجم نمونه، روش کوکران^۳ است. در این روش حجم نمونه بر اساس صفت انتخابی برای نمونه و درجه اطمینان (صحت گفتار) برای تعیین به جمعیت کل جامعه آماری تعیین می‌شود (کرلنجر و پدهاوزر، ۱۳۶۶). از مجموعه ۸۵ مردمیاری تعداد مردم یاران ۲۸ نفر شناسایی گردید که از همه آنها پرسشنامه تکمیل گردید و از رسایی شش اداره ذیربط در شهر الستر نیز به ازای هر اداره یک پرسشنامه تدوین

¹ Research Document

² Survey Study

³ Cochran

و مصاحبه به عمل آمد. در مورد پرسشنامه عمومی مربوط به طرح سلسله بر اساس روش کوکران عمل شده است. به این ترتیب که در تعدادی از آبادی‌هایی که بر اساس کارهای انجام شده، طرح سلسله در آنها تمرکز بیشتر داشت ابتدا تعداد ۱۳۵ خانوار شناسایی گردید که با عنایت به اینکه زمان تکمیل پرسشنامه‌ها با فصل کاری مصادف گردید. از مجموعه خانوارها تعداد قابل توجه به نظر می‌رسد، سپس با بهره‌گیری از فرمول کوکران ۱۰۰ نمونه انتخاب شد که در حین عمل به ۱۱۴ نفر افزایش یافته است.

ابزار

سه پرسشنامه تنظیم گردید که عبارتند از: پرسشنامه عمومی طرح سلسله، پرسشنامه ادارات و پرسشنامه مردم یاران

یافته‌های پژوهشی

یافته‌های پژوهشی در بخش آمار توصیفی تدوین شده است. در این بخش از جداول توزیع فراوانی مدد گرفته شده است که به دلیل حجم بالای جداول به نتایج آنها بسنده می‌شود.

در بخش سلسله، نتایج حاصل از جداول توزیع فراوانی در بخش توصیفی داده‌ها چنین است:

- مسئولان اداری منطقه نسبتاً جوان بودند و میانگین سنی آنها ۳۷/۱۶ سال است. بیشتر این افراد بومی بوده و دارای تحصیلات عالی هستند.

- یکی از مسئولان معاون جهاد سازندگی، یکی دیگر معاون فرماندار، یکی دیگر رئیس آموزش و پرورش و دیگری رئیس مرکز بهداشت بودند و میانگین سابقه کاری آنها ۸/۶۴ سال بود.

- همگی این افراد، با طرح‌های سلسله آشنایی داشتند. این آشنایی به سبب بومی بودن آنها، آثار به جا مانده از طرح، مطالعه و صحبت دوستان و کارکنان طرح بوده است.

- نیمی از این افراد هدف طرح سلسله را توسعه و آبادانی منطقه می‌دانستند و ۲/۳ آنها اجرای این طرح را در کنار ادارات دولتی منطقی قلمداد می‌کردند. افزایش مشارکت مردمی و نیز جامعیت محرومیت زدایی این طرح، دلایل منطقی بر شمردن طرح و موازی کاری این طرح با جهاد سازندگی، دلایل غیرمنطقی قلمداد شدن آن بود.

- بیشتر مسئولان طرح سلسله را در زمینه ایجاد تغییر در مردم منطقه موفق میدانستند و آن را با توجه به اهدافش موفق ارزیابی می‌کردند. آثار به جا مانده از طرح و کارهای عمرانی انجام شده، جامعیت طرح، جنبه آموزشی آن، همکاری مردم در اجرای دقیق قانون به دلیل با سواد بودن و با تجربه بودن مجریان، دلایل موفق ارزیابی شدن طرح و تفاوت فرهنگی مجریان طرح با مردم منطقه و همکاری نکردن مردم با آنها به دلیل یاد شده، دلیل ناموفق ارزیابی شدن طرح بوده است.

- مسئولان دخالت دادن مردم در کارها، توجه به نیازهای مردم و برنامه ریزی براساس آن و .. را از جمله روشهای ارتباط طرح با مردم بر می‌شمردند و دخالت طرح در مسائل محلی و اداری و روش آموزش و ترویج آن را مثبت ارزیابی کردند.

- تمامی مسئولان مورد بررسی در سازمانهای متبوع خود، از کارکنانی که سابقه همکاری در طرح را داشتند، برخوردار بودند و نیمی از آنها قائل به تفاوت این کارکنان با دیگر کارکنان خود بودند، تفاوت‌هایی چون کارایی بیشتر و بهتر، توانایی در اجرای طرح‌های مشارکتی و سخت کوش بودن

- ۲/۳ این افراد به ضرورت اجرای طرح‌های مشابه در شرایط کنونی اعتماد داشتند و کمال جامعیت طرح سلسله، بازسازی بیوگاز و افزایش مشارکت مردمی را دلایل این ضرورت بر می‌شمردند.

- این افراد از بهروزان چند بعدی، شهرسازی، حتی مشارکت جویی، اجرای طرح‌های زیر بنایی مشارکتی؛ ضربتی کار کردن و آموزش نیروها را نکات قابل اجرای طرح سلسله در سازمان‌های متبوع خود ذکر می‌کردند.

- به نظر این افراد، سرعت عمل، مشارکت مردمی، آموزش مردم و جامعیت طرح، از نقاط قوت و بی‌نظمی، ناآشنایی مجریان با فرهنگ بومی، ضعف عقیدتی آنها، انطباق نداشتن طرح با وضع منطقه و ناآگاهی مردم از نحوه حفاظت از دستاوردهای طرح، از نقاط ضعف این طرح به شمار می‌رفت.

نتایج یافته‌های اطلاعات مربوط به مردم عادی سلسله

- افراد مورد بررسی بیشتر میانسال بودند و میانگین سنی آنها ۵۰/۷۶ سال بود. به علاوه، تمامی آنها مرد و تقریباً همه آنها متاهل بودند. همچنین، نزدیک به نیمی از این افراد از نعمت سواد ابتدایی نیز بهره‌ای نداشتند. از نظر وضع اشتغال نیز می‌توان گفت که نزدیک به نیمی از آنها کشاورز و نزدیک به ۱/۳ آنها کارمند دولت بودند.

- طرح در همه روستاهای مورد بررسی اجرا شده بود. از مهم‌ترین برنامه‌های اجرا شده در طرح می‌توان از نوسازی و احداث جاده، احداث خانه بهداشت، آبرسانی و بهداشتی کردن چشمه‌ها، احداث حمام و مدرسه نام برد. اکثر افراد مورد بررسی نوسازی و احداث جاده‌ها را ماندگارترین و در عین حال اثرگذارترین برنامه طرح در منطقه خود می‌دانستند. این فعالیت عمده‌ترین فعالیتی است که به گفته این افراد پس از تعطیلی طرح نیز در این روستاها ادامه یافته است. به نظر اکثر این افراد، جهاد سازندگی اولین سازمان ادامه دهنده فعالیت‌های طرح بوده است.

- اکثر افراد مورد بررسی بر مشارکت مردم در مراحل تصمیم‌گیری، برنامه ریزی و اجرای طرح تأکید داشتند.

- به نظر این افراد، دلسوزی بیشتر کارکنان طرح، بدون تکبر و دوشادوش روستاییان کار کردن آنها و عشق و علاقه‌ای که به انجام کار داشتند، وجه تفاوت آنها از کارکنان ادارات بوده است.

- اکثر افراد مورد بررسی انجام دوباره طرح را در شرایط کنونی امکان پذیر نمی‌دانستند البته، آنها به شرط دلسوزی مسئولان، پرهیز از باندبازی و سوء استفاده مالی، به کارگیری نیروهای متخصص و مدیریت کارآمد، انجام این کارها را ممکن ذکر کرده‌اند.

- اکثر افراد نظر مثبتی نسبت به کارها و وظایف بهروزان، مروجان و معلمان داشتند و نقاط قوت آنها را مردمی و نوع دوست بودن، خوش اخلاقی و صمیمیت، جدیت، پرکاری، دلسوزی و ... می‌دانستند. رعایت نکردن حجاب از سوی کارکنان زن طرح نیز از عمده‌ترین نقاط ضعف آنها از نظر این افراد بود.

نتایج یافته‌ها بر اساس اطلاعات مربوط به گروه‌های سه گانه طرح سلسله

- تقریباً نیمی از افراد مورد بررسی کمتر از ۵۰ سال سن داشتند و میانگین سنی آنها ۵۱/۱۲ سال بود. در این میان، مردان با ۸۹ درصد اکثریت بودند. همچنین، تحصیلات بیش از نیمی از آنها کمتر از دیپلم بود و اکثریت نزدیک به مطلق آنها متاهل بودند. از نظر نوع گروه کاری، ۴۲ درصد از آنها در گروه بهروزان، ۴۲ درصد در گروه مروجان و ۱۶ درصد در گروه معلمان قرار می‌گرفتند. ۷۹ درصد این افراد در هنگام انتخاب برای مشارکت در طرح، سواد ابتدایی داشتند و ۲۵ درصدشان نیز مجرد بودند.

- طبق اظهار نظر افراد مورد بررسی، مهم‌ترین عامل گزینش در طرح، قبولی در مصاحبه بود.

- به گفته این افراد، کشاورزی مهم‌ترین مبحث ارائه شده در دوره آموزشی آنها بود. همچنین تمامی آنها دوره آموزشی خود را همراه با کارهای عملی ذکر می‌کردند و راهسازی و زراعت را از مهم‌ترین این کارهای عملی بر می‌شمردند.

- به نظر این افراد، آشنایی گروه‌های سه گانه با مهارت‌های همدیگر، مهم‌ترین هدف تشکیل دوره تنه مشترک را تشکیل می‌داد.

- ۹۲ درصد از افرادی که موفق به ادامه تحصیل شده بودند، این توفیق را پس از پیروزی انقلاب به دست آورده بودند و مهم‌ترین انگیزه خود را برای این کار، ارتقای علمی ذکر کرده‌اند.

- به گفته این افراد؛ ایجاد یا افزایش میل به پیشرفت خود و دیگران، مهم‌ترین تاثیر طرح در آنها بود. همچنین، تمامی آنها خود را در انتقال تاثیرات طرح به مردم موفق ارزیابی می‌کردند.

- افراد مورد بررسی؛ مشارکت آگاهانه مردم در کارها و برنامه را مهم‌ترین هدف طرح می‌دانستند و آنها را اصل‌های طرح معرفی می‌کردند.

- اکثریت نزدیک به مطلق افراد، مدعی درک مفهوم مردمیار بودند و ضرورت تحقق هدف‌های طرح، چند بُعدی بودن امور توسعه، چند بُعدی بودن زندگی مردم و نیز ایجاد هماهنگی بین گروه‌های سه گانه و ... را از ضرورت‌های تربیت مردمیاران ذکر می‌کردند.

- ۸۸ درصد از پاسخگویان در حال حاضر در همان شغل زمان طرح خود اشتغال داشتند و ۴۴ درصد از آنها در مراکز بهداشتی، ۲۲ درصد مؤسسات کشاورزی، ۱۷ درصد بخش دام پزشکی، ۱۳ درصد آموزش و پرورش و ۴ درصد جهاد سازندگی کار می‌کردند و تمامی آنها هم، کارمند رسمی-این سازمان‌ها و مؤسسات بودند.

- ۳۴ درصد از افراد مورد بررسی بلافاصله پس از تعطیلی طرح برحسب نوع تخصص در سازمان مرتبط استخدام شده، ۲۹ درصد پس از پس از چند ماه سرگردانی به استخدام درآمده بودند.
- تمامی افراد از کار کردن در طرح رضایت داشتند و اکثر آنها قائل به ثبات روش کارشان (در طرح شغل کنونی خود) بودند. همچنین، خواست و ضرورت اداری، مهمترین علت تغییر روش اقلیت باقی مانده بود.

- جلب مشارکت مردمی، آگاه سازی مردم، آموزش کاربردی آنها، اولویت پیشگیری بر درمان و خدمت به مستضعفان، از مهم‌ترین جهت گیری‌های باقی مانده از طرح در افراد مورد بررسی بود. همچنین، آنها کارهای عمرانی و زیربنایی را ماندگارترین فعالیت به جا مانده از خود در سطح منطقه می‌دانستند.

- اکثر این افراد معتقد بودند که مردم منطقه انتقادی به طرح توسعه ندارند. مهم‌ترین انتقادهای مردم از دید اقلیت نیز جنبه فرهنگی دارد و ناشی از تفاوت فرهنگی دست‌اندرکاران طرح با مردم منطقه محسوب می‌شود.

- اکثریت نزدیک به مطلق این افراد قائل به تفاوت کارکنان طرح با دیگر کارکنان اداری منطقه بودند و همپای مردم کار کردن و خدمت به مردم را از وجوه عمده این تفاوت می‌دانستند.

- اکثریت نزدیک به مطلق آنها خود را قادر به ادامه طرح می‌دانستند و به ضرورت اجرای دوباره آن اعتقاد داشتند. ۴۱ درصد آن را نیاز منطقه می‌دانستند، ۲۷ درصد آن را موجب عمران سریع منطقه ذکر می‌کردند و ...

- از نظر این افراد، راهسازی ماندگارترین فعالیت طرح در سطح منطقه بود و مبنای این فعالیت و دیگر فعالیت‌ها بر خواست مردم، موفقیت آمیز بودن آنها و ... از مهم‌ترین عوامل ماندگاری آنها محسوب می‌شد.

- اکثریت نزدیک به مطلق افراد قائل به مشارکتی بودن اجرای طرح بودند و به مشارکت گروه‌های سه گانه در طرح اعتقاد داشتند. به نظر آنها، بیشترین مشارکت این گروه‌ها در مدیریت طرح در مرحله برنامه ریزی بود.

- به نظر این افراد، آموزش نیروهای سه گانه، مشارکت مردم در طرح‌ها و تربیت نیروهای محلی از مهم‌ترین فعالیت‌های ابتکاری طرح بود.

- از نظر افراد مورد بررسی، منطقه سلسله همچنان نیازمندترین منطقه برای اجرای طرح‌های مشابه محسوب می‌شود.

- به نظر آنها، ارتقای سطح فرهنگی مردم منطقه، رشد و توسعه اقتصادی منطقه، بسط ارتباطات و اشتغال زایی، از مهم‌ترین تأثیرات مثبت طرح در این منطقه و تفاوت فرهنگی و رعایت شدن شئون اسلامی، کمبود امکانات، کوتاهی مدت اجرای طرح و کار شکنی مخالفان، از مهم‌ترین مشکلات یا اشتباهات دست‌اندرکاران طرح بود. همچنین، انجام مطالعه مقدماتی و نظرسنجی، استفاده از کارشناسان و نیروهای بومی، توجه به فرهنگ منطقه و بکارگیری نیروهای متخصص، از جمله اصلاحات پیشنهادی بوده است.

- اکثر افراد کمک گرفتن از شوراهای محلی را برای اجرای طرح‌های مشابه ممکن و میسر می‌دانستند و به توانایی شوراهای محلی در انجام این گونه طرح‌ها اعتقاد داشتند.

- در مجموع، اکثر افراد مورد بررسی ارزیابی مثبتی از طرح داشتند.

نتایج یافته‌های مربوط به طرح ریمله

- نزدیک به نیمی از افراد مورد بررسی ساکن ریمله اصلی بودند. میانگین سنی این افراد ۴۰/۹۳ سال بود. ۸۲ درصد آنها مرد بودند. فقط ۱۰ درصد از آنها سوادی در حد دیپلم داشتند و اکثریتشان متأهل بودند.

- نمایندگی طرح در منطقه بیشتر عنوان کاری ذکر شده در طرح توسعه افراد مورد بررسی و «تعهد» مهم‌ترین عامل گزینش آنها در طرح از نظر خود آنها بود.

- اکثر افراد مورد بررسی برای مشارکت در طرح، دوره‌های آموزشی را پشت سر گذاشته بودند که شامل آموزش‌های نظری درباره درختکاری، آبیاری، لایروبی، کرت بندی و ... بود. نیمی از این افراد دوره‌های یاد شده را همراه با کارهایی عملی در زمینه آبیاری، روش‌های پیشگیری از فرسایش خاک و ... قلمداد می‌کردند.

- ایجاد یا افزایش میل به پیشرفت خود و دیگران بیشترین تاثیر فعالیت افراد مورد بررسی در طرح ریمله ذکر شده است و تمامی این افراد خود را در زمینه انتقال تاثیرات طرح به مردم موفق ارزیابی کرده و جلب مشارکت مردم را مهم‌ترین هدف و اصل‌های خود دانستند.

- نزدیک به نیمی از افراد مورد بررسی در حرفه‌ای مشابه زمان فعالیت خود در طرح ریمله در خانه بهداشت، جهاد کشاورزی، راه و ترابری، تعاونی روستا و ... به کار اشتغال داشتند و اکثرشان قراردادی بودند. البته با وجود رضایت تمامی این افراد از مشارکتشان در طرح توسعه ریمله، روش کار بیش از ۱/۳ از آنها نسبت به زمان اشتغال در طرح تغییر یافته که ناشی از عواملی چون تغییر محیط، نارسا بودن روش کار قبلی و ضرورت تکمیل آن و ... بوده و انجام مشارکتی کارها و مشارکت دادن مردم در آن مهم‌ترین سوگیری باقی مانده از طرح در روش کار این افراد ذکر شده است.

- اکثریت نزدیک به تمام افراد مورد بررسی به انتقاد داشتن مردم نسبت به طرح تاکید داشتند و تداوم نداشتن برنامه‌ها و محدود شدن دامداری از جمله مهم‌ترین این انتقادها قلمداد شده است.

- اکثر افراد مورد بررسی به تفاوت کارکنان طرح با کارکنان ادارات اذعان داشته، کارکنان طرح را مردمی‌تر و ... می‌دانستند.

- اکثریت افراد مورد بررسی به ضرورت اجرای مجدد طرح اعتقاد داشتند و ارتقای سطح آگاهی و رفاه مردم، ایجاد میل به توسعه در روستا و ... را از دلایل این ضرورت برمی‌شمردند. منطقه چغلوندی اولین منطقه پیشنهادی، برای اجرای مجدد از سوی افراد مورد نظر بود.

- درختکاری ماندگارترین فعالیت طرح از سوی افراد مورد بررسی محسوب می‌شد و آگاهی و مشارکت مردم، ایجاد اشتغال و منفعت عمومی از جمله دلایل ماندگاری این فعالیت و دیگر فعالیت‌ها به شمار می‌آمد. همچنین، فعالیت‌هایی چون گاو بندی، کرت بندی، طرح ترویج و ... مهم‌ترین فعالیت‌های ابتکاری طرح و ایجاد اشتغال و افزایش همبستگی اجتماعی و آگاهی عمومی مهم‌ترین تاثیرات طرح در زندگی مردم قلمداد می‌شد.

- تمامی افراد مورد بررسی طرح ریمله از نظر نوع برخورد با مردم طرحی مشارکتی می‌دانستند و اکثرشان به مشارکت مردم در آن در مراحل مختلف تصمیم‌سازی، ارزیابی و اصلاح و ... اعتقاد داشتند.

- تداوم نیافتن کارها و فعالیت‌ها، محدود شدن دامداری و رسیدگی نکردن مسئولان از جمله مهم‌ترین کمبودها و مشکلات طرح ریمله از نظر افراد مورد بررسی محسوب می‌شد و اکثر این افراد بر تاثیر منفی طرح در دامداری منطقه تاکید داشتند. بودجه بندی و برنامه ریزی دقیق و کافی، توجه به موقعیت روستا، جدیت بیشتر مسئولان و ... نیز از جمله اصلاحات پیشنهادی این افراد برای این طرح و طرح‌های مشابه بود.

- تمامی افراد مورد بررسی به امکان کمک گرفتن از شوراهای اسلامی در اجرای این گونه طرح‌ها اعتقاد داشتند و بر توانایی این شوراها در اجرای طرح‌های این چنینی تاکید می‌کردند.
- در مجموع، ضرورت جبران کم‌کاری‌ها و کوتاهی‌های طرح ریمله، تداوم کارها، تخصیص بودجه بیشتر و... از مهم‌ترین نظرها و پیشنهاد‌های کلی افراد مورد بررسی در مورد این طرح بود.

بحث و نتیجه گیری

نتیجه گیری پژوهش را می‌توان از طریق مقایسه نظر مردم عادی درباره طرح‌های سلسله و ریمله در جدول زیر بیان داشت:

ردیف	موضوع	طرح	سلسله	ریمله
	مهم‌ترین برنامه اجرا شده	راهسازی	راهسازی	درختکاری
	ماندگارترین برنامه اجرا شده	راهسازی	راهسازی	درختکاری
	مؤثرترین برنامه اجرا شده	راهسازی	راهسازی	درختکاری
	مهم‌ترین فعالیت ادامه یافته	راهسازی	راهسازی	درختکاری
	مهم‌ترین سازمان ادامه دهنده	جهاد کشاورزی	جهاد کشاورزی	جهاد کشاورزی
	مهم‌ترین مرحله مشارکت اهالی در طرح	تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و اجرا	تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و اجرا	اجرا
	مهم‌ترین تفاوت کارکنان طرح با کارکنان ادارات	دلسوزتر بودن کارکنان طرح	دلسوزتر بودن کارکنان طرح	مردمی‌تر و با مردم بیشتر ارتباط داشتن کارکنان طرح

این جدول، نظر اهالی منطقه مورد بررسی را درباره طرح‌های سلسله و ریمله به تفکیک موضوع و به صورت مقایسه‌ای نشان می‌دهد. چنانچه مشاهده می‌شود، مهم‌ترین و ماندگارترین و مؤثرترین برنامه اجرا شده و ادامه یافته در طرح سلسله «راهسازی» و در طرح ریمله «درخت کاری» ذکر شده است.

مرحله مشارکت اهالی در طرح سلسله تصمیم‌گیری، برنامه ریزی و اجرا و در طرح ریمله بیشتر اجرا دانسته شده است. مهم‌ترین تفاوت کارکنان طرح با کارکنان ادارات نیز در طرح سلسله، دلسوزتر بودن کارکنان طرح و در طرح ریمله مردمی‌تر بودن و با مردم ارتباط بیشتر داشتن کارکنان طرح دانسته شده است. مقایسه نظر دست‌اندرکاران طرح‌ها را نیز می‌توان در جدول زیر خلاصه نمود:

ردیف	طرح موضوع	سلسله	ریمله
۱	مهم‌ترین عامل گزینش در طرح	قبولی در مصاحبه	تعهد
۲	مهم‌ترین مواد درسی دوره‌های آموزشی	کشاورزی	کشاورزی
۳	همراهی دوره آموزشی با کار عملی	بلی	بلی
۴	کار عملی همراه با دوره آموزشی	جاده سازی - کشاورزی	کشاورزی
۵	مهم‌ترین تاثیر فعالیت در طرح	ایجاد یا افزایش میل به پیشرفت در خود و دیگران	ایجاد یا افزایش میل به پیشرفت در خود و دیگران
۶	توانایی در انتقال تاثیرات طرح به مردم	بلی	بلی
۷	مهم‌ترین هدف	مشارکت مردم در امور	مشارکت مردم در امور
۸	مهم‌ترین اصل‌های	مشارکت داوطلبانه و آگاهانه مردم	مشارکت داوطلبانه و آگاهانه مردم
۹	رضایت از کار در طرح	بلی	بلی
۱۰	تغییر شیوه کار	بلی	خیر
۱۱	علت تغییر شیوه کار	دستور اداری	تغییر محیط
۱۲	سوگیری باقی مانده از طرح در کارها	جلب مشارکت مردم در کارها	جلب مشارکت مردم
۱۳	انتقاد مردم به طرح	خیر	بلی
۱۴	مهم‌ترین انتقاد مردم	کار کردن پسر و دختر با هم	تداوم نداشتن طرح
۱۵	تفاوت بین کارکنان طرح و کارکنان ادارات	بلی	بلی
۱۶	مهم‌ترین تفاوت کارکنان طرح و کارکنان ادارات	کار کردن کارکنان طرح دوشادوش مردم	مردمی تر بودن کارکنان طرح

همان طور که از جدول مزبور استنباط می‌شود، مهمترین عامل گزینش در سلسله قبولی در مصاحبه و در ریمله تعهد عنوان شده است. در هر طرح سلسله و ریمله مهم‌ترین مواد درسی دوره‌های آموزشی کشاورزی عنوان شده است. همراهی دوره آموزشی با کار عملی در هر دو طرح مثبت و با پاسخ بلی همراه بوده است. کار عملی همراه با دوره آموزشی در طرح سلسله جاده سازی و کشاورزی و در طرح ریمله فقط کشاورزی عنوان شده است. ایجاد یا افزایش میل به پیشرفت خود و دیگران در هر دو طرح به مثابه مهم‌ترین تاثیر فعالیت افراد در طرح به حساب آمده است و

دست‌اندرکاران هر دو طرح خود را در انتقال تاثیرات طرح به مردم توانا ارزیابی کرده‌اند. مشارکت مردم در امور مهم‌ترین هدف و مشارکت داوطلبانه و آگاهانه مردم در کارها مهم‌ترین اصل‌های هر دو طرح عنوان شده است. دست‌اندرکاران هر دو طرح از کار در طرح اعلام رضایت کرده‌اند. اکثریت دست‌اندرکاران طرح سلسله بر تغییر شیوه کار خود پس از پایان طرح تاکید داشته و آن را عمدتاً ناشی از مقتضیات اداری و سازمانی دانسته‌اند، در حالی که اقلیت دست‌اندرکاران طرح ریمله این تغییر روش را تأیید کرده و آن را عمدتاً ناشی از تغییر محیط محسوب کرده‌اند. جلب مشارکت مردم در کارها، سوگیری باقی مانده از هر دو طرح عنوان شده است. انتقادات مردم نسبت به طرح ریمله بیشتر از انتقادات آنها نسبت به طرح سلسله عنوان شده است. مهم‌ترین انتقاد مردم به طرح سلسله، کار کردن زن و مرد با هم و مهم‌ترین انتقاد مردم به طرح ریمله، تداوم نداشتن طرح عنوان شده است. دست‌اندرکاران هر دو طرح به تفاوت کارکنان طرح با کارکنان ادارات اعتقاد داشتند و در طرح سلسله بیشتر آن را در کار کردن کارکنان طرح به صورت دوشادوش با مردم و در طرح ریمله آن را مردمی‌تر بودن کارکنان طرح می‌دانستند. هر دو گروه بر ضرورت اجرای مجدد طرح‌ها تاکید داشتند و در طرح سلسله این ضرورت را ناشی از نیاز منطقه و در طرح ریمله آن را ناشی از ارتقای سطح آگاهی مردم و ضرورت رفاه آنها می‌دانستند. ماندگارترین فعالیت در طرح سلسله، راهسازی و در سطح ریمله، درختکاری و مهم‌ترین دلیل ماندگاری در اولی خواست مردم و در دومی آگاهی و مشارکت مردم قلمداد شده است. هر دو گروه نحوه برخورد طرح با مردم را مشارکتی ارزیابی کرده‌اند. آموزش دست‌اندرکاران (گروههای سه گانه) مبتکرانه‌ترین فعالیت در طرح سلسله و گاوپان بندی مبتکرانه‌ترین فعالیت در طرح ریمله عنوان شده است. دست‌اندرکاران طرح سلسله مهم‌ترین اثر مثبت آن طرح را ارتقای فرهنگی مردم و دست‌اندرکاران طرح ریمله مهم‌ترین اثر مثبت این طرح را ایجاد اشتغال و افزایش همبستگی اجتماعی دانسته‌اند. مهم‌ترین مشکل طرح سلسله نیز تفاوت فرهنگی مجریان با مردم و مهم‌ترین مشکل طرح ریمله، تداوم نیافتن طرح و محدود سازی دامداری عنوان شده است.

نیاز سنجی اولیه و اقدام بر اساس آن مهم‌ترین پیشنهاد اصلاحی دست‌اندرکاران طرح سلسله و بودجه بندی و برنامه ریزی دقیق و کافی مهم‌ترین پیشنهاد اصلاحی دست‌اندرکاران طرح ریمله بوده است. در نهایت نظر کلی دست‌اندرکاران طرح سلسله، اجرای مجدد طرح و نظر کلی دست‌اندرکاران ریمله، جبران کم کاری‌ها و کوتاهی‌هاست.

توصیه‌هایی برای مجریان

مصادیق بارز از رویکرد نیازهای اساسی در کشورهای گوناگون که به این دیدگاه پرداخته‌اند وجود دارد. توصیه‌هایی که برای مجریان دولتی استان می‌توان ارائه کرد که موجب تسریع و عملی شدن طرح پیشنهادی گروه شود شامل:

- ایجاد آگاهی فراگیرتر بین مامورین رسمی دولتی در مورد پذیرش منافع رویکردهای مشارکتی مردم روستا

- تدوین سیاستها و مقررات آموزشی شفاف برای مامورین دولتی در مورد اصول اقدام و منافع مشارکت مردم در توسعه

- به کارگیری روش ارتباط تعاملی بین مردم و مامورین دولتی و تشریک دانش و مهارتها
- امکان دست یابی تمامی گروه‌های اجتماعی به منابع اطلاعاتی جوامع و انجمن‌های محلی
تشکل‌های موجود یا جدید

- اطمینان حاصل کردن از اینکه سازماندهی مشارکت مردم به صورت تشکل‌ها موجب توزیع عادلانه‌تر منابع توسعه شود.

- ارتقای استفاده از رویکردهای پائین به بالا برای ایجاد سازمان‌های روستایی و نگاه به سازمان‌های غیردولتی به عنوان همراهان دولت.

- تقویت برنامه‌های آموزشی رهبران محلی، مدیران و اعضای سازمان‌های مردمی در تقویت مدیریت و ظرفیت فنی

- ایجاد سازوکارهای خدمات بازرسی و چگونگی تامین مالی به منظور تقویت ظرفیت خوداتکایی سازمان‌های غیردولتی

پیشنهادها

۱- برای عرضه هر گونه تغییری در بعد اجتماعی در سطح منطقه، باید توسعه نایافتگی، مشخصه‌های فرهنگی و اجتماعی مردم منطقه مورد بررسی و ملاحظه قرار گیرد. بدون رویکردی تعاملی، تاثیر تغییرات سریع رسوم مورد نیاز سنت‌ها ممکن است نابه سامانی‌های فرهنگی و اجتماعی جدی را ایجاد کند، از این رو باید برنامه ریزی برای هر گونه تغییر، می‌بایست در شکل فرآیندی و تدریجی طراحی شود.

۲- با عنایت به وضعیت سواد، بیسوادی، حضور در مدرسه و نیز وضعیت بهداشتی و درمانی و نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی به ویژه در سطح شهری و روستایی و مطرح بودن مشارکت و سازماندهی آن در سطح ملی و پذیرفته شدن آن توسط نظام در کنار

برنامه‌ریزی مناسب، آماده کردن مردم به لحاظ فیزیکی و ذهنی در فرآیند کوشش‌های توسعه‌ای می‌تواند مفید باشد.

۳- در بعد آموزش، برنامه‌ریزی عملیاتی بر اساس مقتضیات هر منطقه و ایجاد فرصت‌های آموزشی برای پذیرش تغییر و خواست توسعه مورد نیاز است تا مردم با پذیرش و خواست تغییر در سطوح سنین مختلف به جریان توسعه منطقه بپیوندند.

۴- در بعد بهداشت و رفاه اجتماعی هر یک از مناطق یا منطقه انتخابی از استان شبکه بهداشتی باید به گونه‌ای طراحی شود که تمام مسائل بهداشتی (پیشگیری و درمان) زیست محیطی و شرایط عمومی (شخصی) را تحت پوشش قرار دهد.

۵- در بعد مشارکت عمومی، می‌بایست برای ایجاد نهادهای اجتماعی مورد نیاز در جلب و پایدار کردن مشارکت اقدام کند که البته مشا چنین حرکتی باید از طرف مردم ذی نفع در شکل داوطلبانه به سیستم اجرایی تحمیل شود.

۶- در بعد اقتصادی، به طور کلی بعد اقتصادی و تامین نیازهای مادی به عنوان نیازهای اساسی نقش عمده و برجسته‌ای در رضامندی جامعه ایفا می‌کند. ضروری است بر این اساس، نیازهای جامعه برای برنامه‌ریزی‌های توسعه آن اولویت اول را دریافت کند که اجزای آن شامل بخش کشاورزی و دامداری، صنایع دستی و صنایع روستایی، صنایع کوچک (سرمایه گذاری‌های خصوصی در قالب تعاونی یا شخصی)، بخش خدمات نظیر شبکه‌های ارتباطی، آب آشامیدنی و آبیاری کشاورزی، ایجاد شبکه‌های بهداشت و درمان و سایر زمینه‌هایی که تامین آنها منوط به برنامه ریزی مالی و فیزیکی باشد.

موانع و محدودیت‌ها

۱- محدودیت‌های اکولوژیکی که شامل محدودیت مراتع، زمین، عرضه آب و اثرات اقلیم عوامل اولیه در زمینه مضیق‌هایی در راستای ایجاد متنوع فعالیت‌های اقتصادی و درک منافع اجتماعی هستند. از این رو محدودیت‌های اکولوژیکی باید پیوسته برای عملیاتی‌تر شدن برنامه ریزی مورد ارزیابی قرار گیرد.

۲- محدودیت‌های جامعه شناختی و تاریخی مشارکت مردم روستایی کشور و به تبع آن استان می‌باشد. زیرا در گذشته روستاها توسط ارباب اداره می‌شد و مردم برای اربابان کار می‌کردند و هیچ گونه مشارکتی در وضعیت بهتر خود نداشتند حال آنکه امروزه جهاد سازندگی در روستاها مردم را به مشارکت در امورشان فرا خوانده است. مردم روستاها باید یاد بگیرند که دیگر خودکم بین نبوده و منتظر نباشند که به آنها گفته شوند چه کاری انجام دهند بلکه خودشان در قالب الگوهای مشارکتی به شکل سازمان

یافته‌ای عمل نمایند. در این پروژه منظور مشارکت مردم در تمام مراحل از تصمیم‌گیری تا اجراست که در فرآیند زمانی و سازماندهی مشارکت قابل حصول و پایداری است. به عبارت دیگر، طی پذیرش مداخله در کوشش‌های توسعه از طرف مردم، تأثیرات سیر تاریخی مشارکت و خودتکایی مردم طی مراحل ظرفیت‌سازی در آنها می‌تواند به حداقل کاهش یابد که شرط ضروری آن هماهنگی واحدهای دولتی با چنین جریانی است.

Archive of SID

منابع

- چمبرز، ر. (۱۳۸۰). جا به جایی الگوها و شیوه کار پژوهش و توسعه مشارکتی، ترجمه: مرتضوی، ع. فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۳ و ۴، ۱۳۸۰.
- رهنما، م. (۱۳۷۲). لزوم زبانی تازه برای فقر، فصلنامه فرهنگی و اجتماعی گفتگو، شماره ۲، دی ماه ۱۳۷۲.
- زاهدی مازندرانی، م. (۱۳۷۸). توسعه و نابرابری اجتماعی، پایان نامه مقطع دکتری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- زنجان، ح (۱۳۷۸). روستا، جمعیت و توسعه، فصلنامه روستا و توسعه، مرکز تحقیقات روستایی و بررسی مسائل روستایی، وزارت جهاد سازندگی، شماره‌های ۳ و ۴، ۱۳۷۸.
- قاضیان، ح، درباره تعریف توسعه، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۶۳ و ۶۴.
- مجتهد، ا. (۱۳۷۰). خط مشی و عملکرد کشاورزی در ایران، ترجمه: مصدري، م. برگزیده مسائل اقتصادی - اجتماعی سازمان برنامه و بودجه، شماره‌های ۱۱۱ و ۱۱۲، ۱۳۷۰.

Archive